

Fiumei úti sírkert



NÖRI FÜZETEK

A Nemzeti Örökség Intézete (NÖRI) fontosnak tartja a tevékenységi köréhez kapcsolódó helyszínek (nemzeti és történelmi emlékhelyek, nemzeti sírkert, fontos műemlékek), továbbá az emlékezettel és annak ápolásával összefüggő témák bemutatását. Az alsorozatokra tagolódó, egységes megjelenésű kiadványsorozat célja, hogy az érdeklődő közönség számára elérhető áron rövid, ám tartalmas tájékoztatást nyújtson Magyarországnak kulturális helyszíneiről.

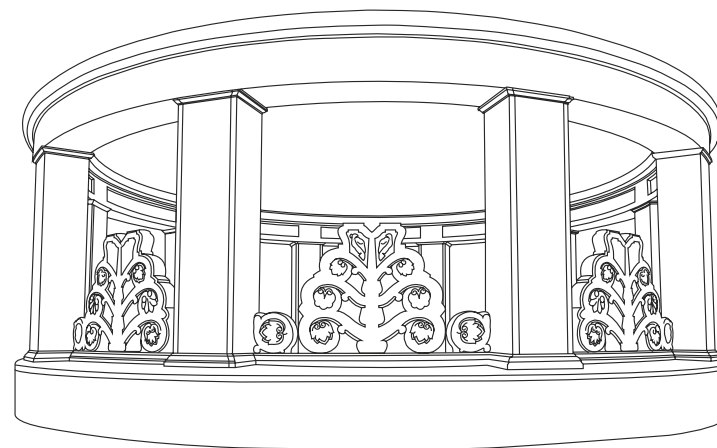


NEMZETI EMLÉKHELYEK SOROZAT

A nemzeti emlékhelyek a magyar történelem legfontosabb helyszínei, az emlékezet egyszerre szimbolikus és valóságos terei. Bár gyakran fontos építészeti alkotások, nem elsősorban műemléki szempontok alapján számítanak jelentősnek, hanem kiemelkedő történelmi szerepük miatt. Lehetőséget nyújtanak arra, hogy az oda látogatók felidézzék a magyar történelem sorsfordító eseményeit, tragédiáit, dicső pillanatait. Jelenleg tizenhét nemzeti emlékhely található az országban, amelyek jelentőségét az Országgyűlés törvénnyel ismerte el. A Nemzeti Örökség Intézetének egyik kiemelt feladata a nemzeti emlékhelyek ismertebbé tétele, ezt a célt szolgálja a NÖRI FÜZETEK keretében megjelenő alsorozat is, amely a nemzeti emlékhelyeket mutatja be.

Az emlékhelyeket egységes, művészi igénytel megformált sztélék jelölik, amelyek mintegy felkiáltójelként hívják fel a látogatók figyelmét arra, hogy Magyarország és a magyar történelem különleges helyszínein járnak. A sztélén található kettős csomót, azaz a nemzeti és történelmi emlékhelyek közös logóját a magyar királyi jogar tetején található motívum inspirálta. Egyszerre fejezi ki az összetartozást, illetve utal arra, hogy közös feladatunk az emlékhelyek, illetve a múlt értékeinek védelme.

Fiumei úti sírkert



NÖRI FÜZETEK 2. [NEMZETI EMLÉKHELYEK]

NEMZETI ÖRÖKSÉG INTÉZETE
BUDAPEST, 2018

Kiadja a



FELELŐS KIADÓ

Radnainé dr. Fogarasi Katalin, főigazgató

SOROZATSZERKESZTŐK

Gyökös Eleonóra
Nagy-Csere Áron
Papp Gábor

SZÖVEG

Nagy-Csere Áron
Papp Gábor

FOTÓK

Jászai Balázs – László János (10–11. oldal)
Kapusi Zoltán (borítóbelső)
Nagy Balázs (5., 6–7., 8–9., 12–13., 15., 16–17. oldal)

A címlapon látható grafika Jókai Mór síremlékéről készült.

TIPOGRÁFIA ÉS TÖRDELÉS

Make IT Online

NYOMDAI ELŐKÉSZÍTÉS ÉS KIVITELEZÉS

Keskeny és Társai 2001 Kft.
1158 Budapest, Rákospalotai határút 6.
Felelős vezető: Keskeny Árpád ügyvezető

Nemzeti Örökség Intézete © 2018

ISSN 2630-8061 (NÖRI FÜZETEK) | ISSN 2630-810X (NEMZETI EMLÉKHELYEK)
ISBN 978-615-5890-00-0

A KEZDETEK

A budapesti Fiumei úti sírkert (más néven: Kerepesi úti temető vagy Kerepesi temető) a 19. század végére vált Magyarország legfontosabb temetőjévé. A pesti városvezetés 1847-ben határozta el, hogy új köztemetőt alakít ki Józsefváros szélén. Ugyan gróf Széchenyi István már 1843-ban megfogalmazta az Üdvlelde, vagyis a nemzet nagyjai számára kialakított temető megte-

remtésének gondolatát, a pesti városatyák szándéka nem egy reprezentatív sírkert létrehozása, hanem a meglévő temetők tehermentesítése, illetve kiváltása volt. Az évtizedekkel később aztán valódi nemzeti panteonná vált sírkert tehát születésének körülményeit tekintve nem hasonlítható a híres párizsi Père-Lachaise-hez és a bécsi Zentralfriedhofhoz, hiszen azokat már létrehozásukkor nemzeti dísztemetőnek szánták, amit azzal is kifejezésre juttattak, hogy



Gesztenye fasor a sírkert Munkácsy Mihály útja mentén

megnyitásukat követően számos elismert személyiséget temettek ott újra ünnepélyes keretek között.

A Kerepesi úti sírkertbe temetett első hírességek Egressy Béni, Garay János és Vörösmarty Mihály voltak. A reformkor és az 1848–49-es forradalom és szabadságharc ikonikus alakjának, Vörösmartynak az 1855-ös gyászszertartása a neoabszolutista Bach-rendszer elleni hatalmas tömegtüntetésként zajlott le. A Bach-korszak utáni, de még a kiegyezés előtti legnagyobb politikai megmozdulás szintén a Kerepesi úti temetőhöz kötődik. Forinyák Géza joghallgató az 1860. március 15-i tüntetésen kapott halálos sebet, temetésén becslések szerint Pest-Buda lakosságának közel fele vett részt, így tiltakozva az önkény ellen.

A SÍRKERT NEMZETI DÍSZTEMETŐVÉ VÁLÁSA

A sírkert panteonná válása csak a kiegyezés után kezdődött el. 1868-ban temették újra kilenc pesti vértanú feltételezett hamvait, síremléküket 1870-ben, a forradalom kivégzett miniszterelnöke, gróf Batthyány Lajos újratemetésének évében avatták fel. Batthyány 1874-re elkészült, Schickedanz Albert tervezte sírpítménye volt a temető első nagy mauzóleuma a három közül. A második nagy mauzóleum Deák Ferenc,



Arany János síremléke, Stróbl Alajos és Gerster Kálmán alkotása

a harmadik Kossuth Lajos tiszteletére épült. Deáknak, a magyar történelem egyik legjelentősebb politikusának 1876-os búcsúztatása hatalmas tömeget megmozgató rendezvény, valóságos nemzeti diadalmenet volt, amely színpadiasságával egyúttal új fejezetet nyitott a nagy magyar temetések sorában. A Gerster Kálmán tervezte impozáns mauzóleumot Deák halála után egy évtizeddel adták át.

A Kerepesi úti temetőt a székesfőváros 1885-ben dísztemetőnek nyilvánította, tehermentesítésére egy évvel később megnyitotta a hatalmas területű Rákoskeresztúri temetőt. A nyilvánvaló panteonizációs szándék ellenére a politikai elit jelentős része továbbra is a családi birtokokon lévő sírboltokba temetkezett. Ugyanakkor minden idők egyik legnagyobb magyarországi temetése a Kerepesi úti temetőben zajlott le 1894-ben. A közel fél évszázados emigráció után Torinóban elhunyt Kossuth Lajos, Ferenc József döntése értelmében, nem kaphatott állami temetést, ezért a nagyszabású gyászszertartást a főváros szervezte. Kossuth 1909-ben befejezett mauzóleuma – egyben az ország legnagyobb síremléke – ugyancsak Gerster alkotása.

A századfordulóra a Kerepesi úti temető valódi nemzeti panteonná vált. A nagy mauzóleumok miatt sokáig háttérbe szorult a temető igazi főútja, azonban 1908-ra elké-



A Gerster Kálmán tervezte Deák-mauzóleum és az oda vezető platán fasor

szültek a Gerle Lajos tervezte árkádsorok, amelyek visszaadták a sírkert központjának rangját. Jókai Mórt már 1904-ben ide temették, de síremléke, Kismarty-Lecner Jenő és Füredi Richárd alkotása csak 1928-ra épült fel. Az árkádsorok környékén történt temetések közül kiemelkedő jelentőségű volt Ady Endréé. A költőt 1919 januárjában hatalmas tömeg kísérte utolsó útjára, síremlékét, Csorba Géza művét 1930-ban avatták fel.

A két világháború között a felszámolt parcellák főként 19. századi sírjainak áttelepítésével alakították ki a temető egyik leglátványosabb, máig leglátogatottabb részét, a „művésziparcellákat”, ahol a magyar kulturális élet kiválóságai nyugszanak. A harmincas évektől kezdve egyre több elhunyt politikus került a Kerepesi úti sírkertbe, ide temették Peidl Gyula, Huszár Károly, Teleki Pál és Gömbös Gyula miniszterelnököket is.

A második világháború végén Budapest ostroma és a sírkertet elfoglaló szovjet hadsereg jelentős károkat okozott a temetőben. Számos sírt (köztük a Deák-mauzóleumot) kiraboltak, sok síremlék és szobor megsérült. Az elesett szovjet katonákat is ide temették, sírjaik későbbi áthelyezésével alakították ki a szovjet katonai parcellát.



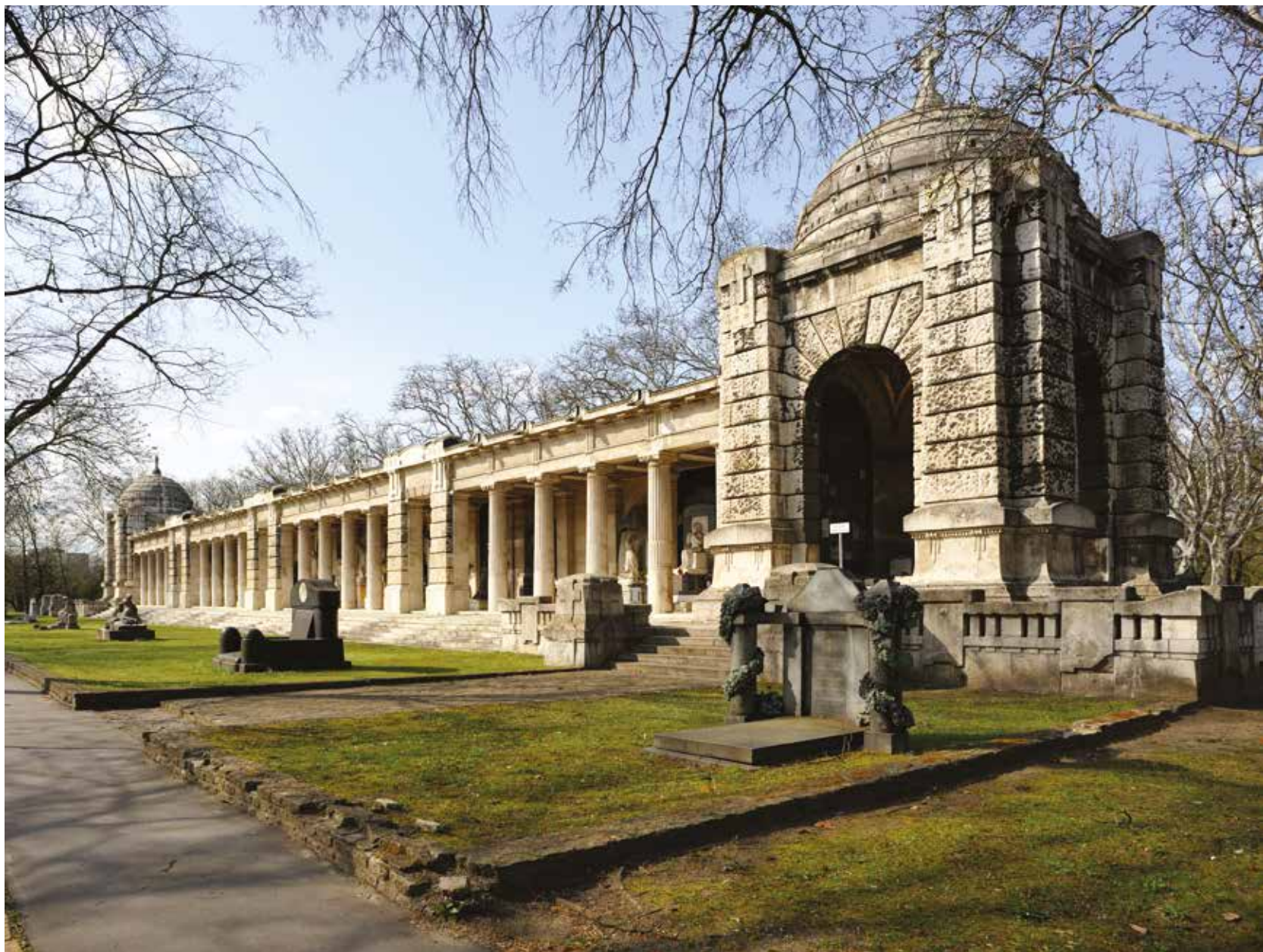
Légifotó a Fiumei úti sírkert legnagyobb funerális építményeiről

A TEMETŐ PÁRTÁLLAMI KISAJÁTÍTÁSA

Az 1950-es évek elején a temetőt lezárták, sorsa bizonytalanná vált, felmerült a sírkert teljes felszámolása is. A nem használt temető állaga gyorsan romlott, itt tárolták közel egy évtizeden át a Kossuth térről elbontott Kossuth-emlékművet.

A Fővárosi Tanács 1956-ban Nemzeti Pantheonná nyilvánította a sírkertet. Zárttá és védetté minősítették a temetőt, ahová ezt követően csak a politikai, társadalmi, kulturális és tudományos élet kiemelkedő alakjait lehetett temetni, ugyanakkor egyházi szertartásra nem adtak lehetőséget. A politikai változások jegyében a koncepciók perben halálra ítélt, majd kivégzett Rajk Lászlót és három társát (Pálffy György, Szőnyi Tibor és Szalai András) 1956. október 6-án óriási, egyes becslések szerint több-százezres tömeg jelenlétében temették újra. A Rákosi-rendszer bűneit részben elismerő rehabilitációs eljárás és az újratemetés egyúttal a diktatúra elleni néma tüntetésre is lehetőséget adott.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc idején elhunytak közül félszáz ember került a szabadság napjaiban újraindított temetőbe, a Kossuth-mauzóleumhoz közeli 21. parcellába. Megkülönböztetés nélkül temették ide a halottakat, így kerülhettek egymás



A magyarországi síremlék-építészetben egyedülálló árkádsorok, Gerle Lajos alkotása

mellé az utcai harcokban elesett felkelők és a velük szemben álló, az elnyomó rendszert védő erőszakszervezetek tagjai. A kádári konszolidáció során a kommunista áldozatokat exhumálták. A jelentősebbnek ítélt személyeket az épülő munkásmozgalmi mauzóleum előtti dízsorba, a kevésbé fontosnak tartottakat az 5. parcellába, a Mártírok Sírkertjébe temették. A szabadságharc halottai azonban a helyükön maradtak.

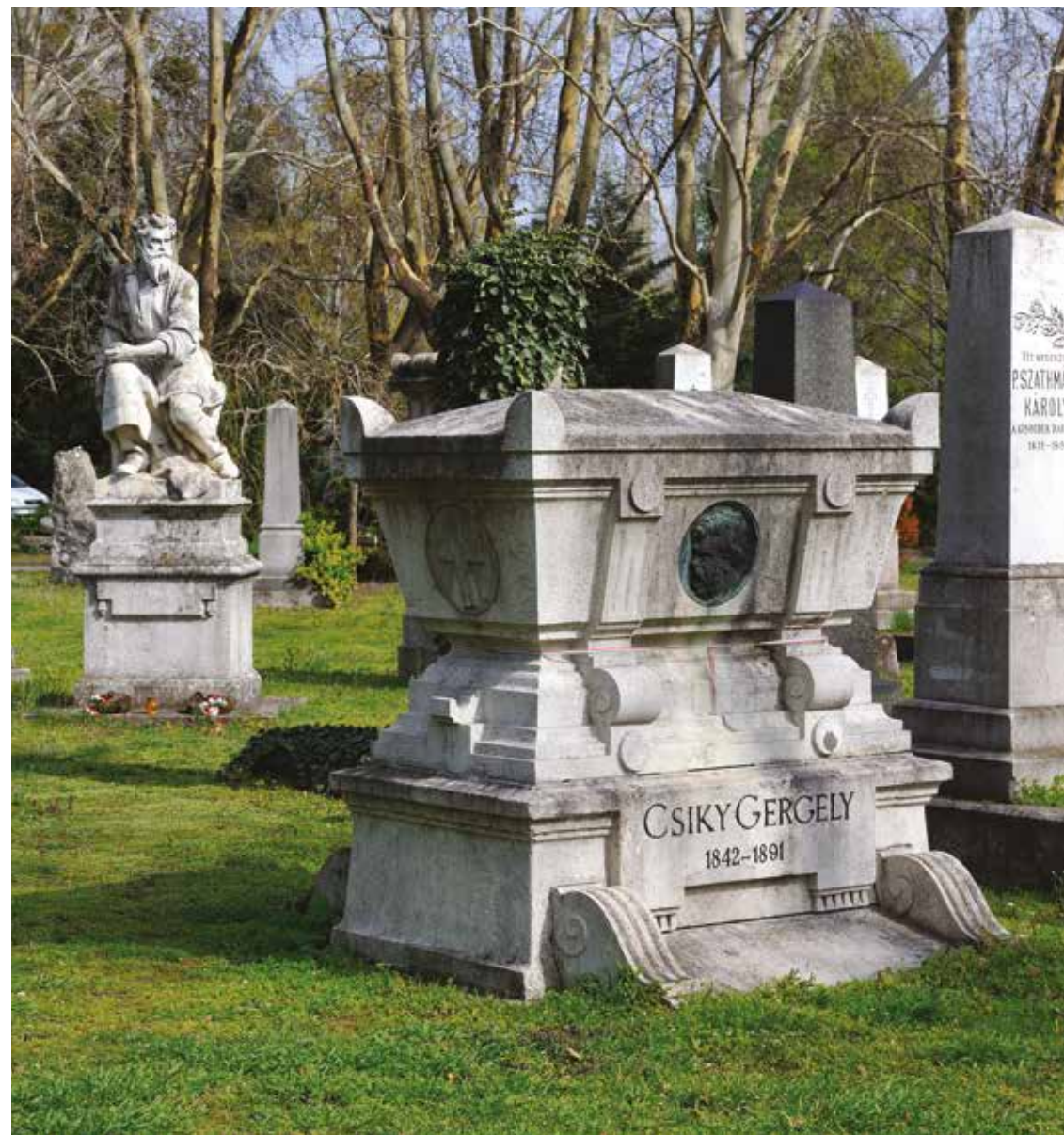
A Körner József tervei alapján készült, monumentális méretű Munkásmozgalmi Panteont a Tanácsköztársaság negyvenedik évfordulóján, 1959-ben adták át, de a munkálatok még a hatvanas években is folytak. A kommunista vezetést már 1949-ben foglalkoztatta egy mártíremlékmű kialakításának gondolata, de azt akkor még közterületen, nem temetőben képelték el. Az 1959-ben átadott Panteonon belül szigorú, hierarchikus rendet alakítottak ki. A mauzóleumba a hamvasztottak kerültek, a felső szintre a legkiválóbbnak ítélték, az alsó szintre a többiek urnáit helyezték el. A mauzóleum előtt sétányt alakítottak ki, ide helyezték el a koporsóban eltemetetteket. A baloldali sor első helyére a párt által kisajátítani kívánt költő, József Attila került, akit azonban 1994-ben visszatemettek a 35. parcellába.

A Panteon létrehozása és a Tanácsköztársaság évfordulójának megünneplése

lehetőséget adott a kommunista vezetésnek, hogy az ötvenhatos összeomlás után újratemtsék a párt és a mozgalom identitását. A Tanácsköztársaság bukása után kivégzett kommunisták halálát szimbolikusan összekapcsolták az ötvenhatos „ellenforradalom” elleni harcban elesettek halálával, ezzel megteremtették a munkásmozgalom halottai közötti folytonosságot, hiszen mindnyájukat egyformán mártírnak tekintették. Az 1960-ban átadott „hősi parcellában” Lukács László ezredes sírja nem véletlenül került középre. A rajta olvasható születési és halálozási évszám szimbolikus jelentőségű: 1919–1956.

Károlyi Mihály 1962-es újratemetése jelezte, hogy a kezdetben népszerűtlen Kádár-rezsimnek nem csak azok fontosak, akik vele vannak, hanem azok is, akik nincsenek el. Az imázs-építés sikerességét mutatta, hogy Kádár János három évtizeddel későbbi temetése (1989) – az egypártrendszer bukása ellenére – több százezer embert vonzott.

A Panteon kialakításában részt vevő, arról döntő Kádárt azonban 1989-ben nem itt temették el, ugyanis utóda, Grósz Károly javaslatára kiemelt sírhelyet kapott, ma is az övé a sírkert egyik leglátogatottabb nyughelye. A sírt 2007. május 2-ára virradóra, vagyis a Kádár-rendszer kiemelt jelentőségű ünnepnapjának, a munka ünnepe-



Művészarcellák. Az előtérben Csiky Gergely, a háttérben Izsó Miklós síremléke, Senyei Károly, valamint Mátrai Lajos György alkotásai

nek másnapján ismeretlenek – vélhetően politikai indíttatásból – megrongálták, és elvitték Kádár csontvázának egy részét, valamint felesége urnáját.

A Munkásmozgalmi Panteon létrehozásával és a temetkezés korlátozásával a Kerepesi úti temető a közvélemény szemében a párt vezetői számára fenntartott „kommunista temetővé” vált. A Kádár-korszak évtizedeiben a szellemi elit ezért inkább a Farkasréti és a Kozma utcai zsidó temetőbe temetkezett.

NAPJAINKBAN

A rendszerváltozás idején a szabadságharc halottainak földi maradványait őrző 21-es parcellát rendbe hozták, közepén kopjafát állítottak. 1999-ben avatták fel a Gömbös László tervezte központi emlékművet. A forradalom ötvenedik évfordulójára szimbolikus falat képező emléktáblákat állítottak fel a temetőben, amelyek a hősi halottakat és a civil áldozatokat sorolják fel. A táblákon 376 olyan személy szerepel, aki a temetőben nyugszik, és 419 olyan, akinek sírhelye ismeretlen.

Az ötvenhatos parcella emlékhellyé alakításával és a temető rangját visszaadni kívánó Antall József miniszterelnök 1993-as temetésével a sírkert újra legitimé vált a köz-



Károlyi Mihály síremléke, Skoda Lajos alkotása. A háttérben a Kossuth-mauzóleum, Gerster Kálmán és Stróbl Alajos alkotása

vélemény szemében. A következő évben került sor a Szovjetunióban elhunyt Bethlen István miniszterelnök újratemetésére. Mivel nem sikerült megtalálni Bethlen földi maradványait, ezért a feltételezett moszkvai sírhelyéből származó földet temették el jelképes hamvaiként. Antall temetésétől kezdve a rendszerváltás után tisztséget viselő elhunyt közbizalmi méltóságok közül Mádl Ferenc köztársasági elnököt, Horn Gyula miniszterelnököt és az Országgyűlés elnökét, Szabad Györgyöt is itt temették el. A magyar gazdasági és szellemi életnek pedig olyan kiválóságai kerültek – vélhetően – végső nyughelyükre a sírkertben, mint Zwack Péter, Demján Sándor, valamint Faludy György, Jancsó Miklós, Makk Károly, a Nobel-díjas Kertész Imre és Oláh György.

A Fiumei úti temető az ország legfontosabb sírkertje, itt nyugszanak legnagyobb számban a magyar történelem és kultúra nagyjai. A temető azonban nem csupán nemzeti panteon, hanem olyan műemléki védettségű park is, ahol számos művészeti történelmi jelentőségű síremlék és szobor található. A páratlan sírkert Magyarország egyetlen temetője, amely teljes egészében nemzeti emlékhely.

A temetőt 2016-tól a Nemzeti Örökség Intézete működteti. Az intézmény égisze alatt történt a lenyűgöző Kossuth-mauzóleum teljes rekonstrukciója, a Batthyány-mauzó-

leum szellőztetőrendszerének kiépítése és megújultak a miniszterelnöki sírok is. A NÖRI nagyszabású projekt keretében restauráltatta, és a sírkert bejáratánál emelt üvegpavilonban állította ki Magyarország egyetlen fennmaradt, állami reprezentációs célokat szolgáló gyászhintóját, az Apponyi-hintót. Folyamatban van a magyarországi funerális építmények sorában egyedülálló árkádsorok, valamint a nagyobb mauzóleumok, jelentősebb sírok felújítása.

A NÖRI missziójának tekinti, hogy a Fiumei úti sírkert felbecsülhetetlen értékei megőrizhetőek legyenek, és továbbra is az emlékezés egyik legfontosabb hazai helyszíne maradjon. A nyitvatartási időben bárki által ingyenesen látogatható sírkert bejáratánál Infópont vár minden kedves érdeklődőt, aki egyénileg szeretné felfedezni a temetőt vagy az ismeretterjesztő kiadványok kínálatából kíván válogatni. Vezetett, tematikus sétáit pedig azoknak a látogatóknak ajánlja a NÖRI, akik e rendhagyó helyszín titkainak megismerésén keresztül tartalmas és élvezetes bepillantásra vágynak a magyar történelem és kultúra legendás vagy feledésre ítélt nagyjainak életébe és korába.

(A vezetett séták ingyenesek, de a részvétel regisztrációhoz kötött. Jelentkezni 9 és 17 óra között a +36-1-896-3874 számon vagy a fiumeiutisirkert.nori.gov.hu/sirkerti-setak oldalon lehet.)

NÖRI FÜZETEK

MEGJELENT

1. Az Apponyi-hintó [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
2. Fiumei úti sírkert [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
3. Mohács [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
4. Széphalom [TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]

TERVEZETT MEGJELENÉSEK

5. Nemzeti Gyászpark [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
6. Batthyány-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
7. Deák-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
8. Kossuth-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
9. Salgótarjáni utcai zsidó temető [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
10. Pannonhalma [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
11. Az Országház és környéke [NEMZETI EMLÉKHELYEK]
12. Sáropatak [TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]
13. Vizsoly [TÖRTÉNELMI EMLÉKHELYEK]
14. Az első világháborús emlékmű [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]
15. Ganz-mauzóleum [FIUMEI ÚTI SÍRKERT]

Megvásárolható a Fiumei úti sírkert Infópontjában, illetve egyes emlékhelyeken.

A nemzet nagyjai számára létrehozott sírkert gondolatát Széchenyi István vetette fel. A sírkert a 19. század közepén Pest köztemetőjeként nyílt meg, majd a század végére Magyarország legrangosabb kegyeleti helyévé, „magyar Père-Lachaise”-zé vált. Itt áll többek között Batthyány Lajos, Deák Ferenc és Kossuth Lajos mauzóleuma, ez utóbbi Magyarország legnagyobb síremléke. A temető sírhelyei közül több mint másfél ezer érdemelte ki a magyar történelem és kultúra kiemelkedő alakjainak országSZerte fellelhető nyugvóhelyeit egyesítő jogi védelmet, vagyis a nemzeti sírkertbe sorolást.

A sírkert voltaképp egy nyitott, szabadtéri történelemlékhely, amely a modernkori Magyarországról mesél. A síremlékek jelentős része fontos művészeti emlék, híres szobrászok alkotása. A nagy kiterjedésű sírkert ugyanakkor Budapest zöldfelületi rendszerének szerves része, gazdag élővilágával parkként is élményt nyújt a látogatóknak.

Több mint temető.



NEMZETI
EMLÉKHELY



[NEMZETI EMLÉKHELYEK]